

Тема. НІМЕЦЬКА КЛАСИЧНА ФІЛОСОФІЯ

План:

1. Загальна характеристика німецької класичної філософії.
2. Філософія І. Канта.
3. Абсолютний ідеалізм Г.-В.-Ф. Гегеля.

1. Загальна характеристика німецької класичної філософії.

Під німецькою класичною філософією можна розуміти філософську культуру Німеччини кінця XVIII — початку XIX ст., що підняла на недосяжний рівень теоретичний спосіб філософування. Наявність розгалужених теоретичних систем, що претендують на розуміння Абсолютної Істини і Абсолютної Ідеї, — характерна риса філософування таких представників німецької філософської класики, як Кант, Фіхте, Шеллінг і Гегель.

Більше того, німецьку класичну філософію можна розглядати як єдину філософську систему, хоча й суперечливу, але єдину, тому що кожний наступний філософ прагне розв'язати суперечності системи свого попередника і загальна логіка розвитку веде від однієї системи до іншої.

Загальні риси німецької класичної філософії:

1. Вона вирішує одну загальну проблему — проблему *граничних пізнавальних можливостей людини*, що в процесі вирішення стає проблемою *тотожності мислення і буття*.

2. Був знайдений і проведений єдиний принцип рішення цієї проблеми — *принцип діяльності — активності суб'єкта пізнання, що створював у навколишній реальності свій об'єкт*.

3. Суб'єкт розглядається (за традицією, що походить ще від Декарта) як носій активності, об'єкт — як та частина реальності, на яку спрямовано увагу суб'єкта, промінь його активності.

4. Принцип активності і пізнавальної самостійності суб'єкта витікає з *ідеї саморозвитку* як результату такого розв'язання суперечностей *всередині* суб'єкта чи об'єкта, що приводить до нової якості.

2. Філософія І. Канта.

Іммануїл Кант (1724—1804 рр.) вважається родоначальником німецької класичної філософії.

Проте Кант починає не тільки німецьку класику. Мало знайдеться філософів, у яких би була така незліченна кількість послідовників: багато впливових філософських течій сучасності ведуть свій початок від Канта.

Дві речі, на думку Канта, наповнюють душу людини неперевершеним захопленням — «зоряне небо над нами і моральний закон всередині нас». Мабуть, у перший, так званий **докритичний**, період творчості Канта на першому місці було зоряне небо: основним його захопленням була астрономія. Канту належить ідея розширення Всесвіту. Його хвилювали питання, чи старіє Земля і чи змінюється швидкість її обертання навколо власної осі? На друге питання Кант відповідав позитивно: так, обертання Землі уповільнюється, тому що під впливом тяжіння Місяця морські припливи переміщуються із сходу на захід, тобто в напрямку, протилежному обертанню Землі, і гальмують це обертання.

І лише після того, як, за словами самого Канта, філософія Юма пробудила його від «догматичного сну», Кант вирішив для себе, що найважливіше питання, на яке повинна відповісти філософія, це питання: **«Що таке людина?»**. За Кантом, воно поділяється на три питання:

1. **«Що я можу знати?»**
2. **«Що я повинен робити?»**
3. **«На що я можу сподіватися?»**

Цим питанням і відповідають три основні кантівські праці — його три «Критики» — *«Критика чистого розуму»*, *«Критика практичного розуму»* і *«Критика здатності судження»*.

Гносеологія І. Канта.

Відповісти на питання: «Що таке людина?» можна лише подивившись, що вона робить. В результаті остаточною відповіддю на питання про людину буде: «Людина — це творець». Бо якщо взяти теоретичну і практичну діяльність, то вони обмежені й односторонні, ними не вичерпується ество людини, тому що в них не збігаються *ціль діяльності і сама діяльність*. Необхідно знайти таку діяльність, мета якої — в ній самій. За Кантом — це ***творчість***.

Одним з ключових питань у філософії Канта є питання «Що я можу знати?» Перш ніж розмірковувати про світ, спочатку потрібно вивчити сам інструмент пізнання, — ось вихідна позиція Канта. Де гарантія, що та картина світу, що знаходиться в нас у свідомості, адекватно відображає реальний стан справ? Кант ставить далеко не просте питання. Так, наприклад, нам здається зрозумілою тривимірність простору, проте це зовсім не так очевидно: тварини з фасеточним зором сприймають світ як двомірний.

Кант образно називає просторове сприйняття світу окулярами на очах людини, що впорядковують світ, як їй потрібно. Так само семиколірний спектр, що сприймається людським оком, є характеристикою саме людського

сприйняття: сучасні біологи стверджують, що собаки сприймають світ чорно-білим, коні в червонуватих тонах.

Продовжуючи ідеї Канта, можна сказати, що наші органи чуттів є ніби фільтрами, що особливим чином заломлюють, сортують інформацію про світ, що з усіх боків насувається на людину. Тому картина світу, яку ми бачимо, задається не тільки самим світом, а й особливостями нашого сприйняття.

Таким чином, світ розпадається на «**річ у собі**» і явище («**річ для нас**»). Розум повинен знати свої межі, які йому визначає «річ у собі», *необхідно подолати упереджену думку про всемогутність наукового знання*. Кант стверджує, що першим корком в процесі пізнання є *чуттєвість*. Простір і час є *апріорними* (термін «апріорний» у Канта означає додосвідний, точніше, над досвідний) *формами чуттєвості*: вони впорядковують зовнішній (простір) і внутрішній (час) досвід людини. Механізм пізнання діє таким чином: «речі в собі» впливають на нашу чуттєвість, породжуючи відчуття — сирий матеріал для знання. Хоча відчуття породжуються «речами в собі», вони нічого про ці речі не говорять. (Так, наприклад, відчуття болю саме по собі не несе інформації про джерело цього болю, щоб одержати таку інформацію, в справу має втрутитись активність розуму.)

2.1. Етика І. Канта.

Знаменитий категоричний імператив Канта є тим загальним моральним законом, що дає змогу людині розв'язувати суперечності свободи і необхідності. Цей закон не вказує людині ні на які конкретні обов'язки і нічого не забороняє. Він вимагає одного: *в усіх своїх вчинках людина повинна приймати рішення самостійно*. «Принцип самостійності, автономії волі — стверджує Кант, — є єдиний принцип моралі».

Чого ж, власне, вимагає від людини такий моральний закон? Оскільки основна проблема моралі — вирішення питання, що є добро, а що — зло, то кантівський принцип автономії волі означає, що немає і не може бути ніяких остаточних і готових відповідей на ці питання. У кожному конкретному випадку вони — продукт *творчого рішення особистості*. Людина повинна брати на себе ризик самостійного рішення і відповідальності за наслідки свого вчинку, тобто, чинити так, ніби від її діянь залежить доля всієї світобудови.

«Чини так, ніби максима твого вчинку за допомогою твоєї волі повинна стати загальним законом природи», — така формула моралі за Кантом.

Проте, як бути, якщо людина не хоче ризикувати там, де йдеться про добро і зло, адже вона — не Бог і в неї є побоювання, що своїм втручанням вона може наробити багато лиха? Відповідь одна: людина не може не ризикувати. Кожний момент її життя — це момент вибору між добром і злом.

Заслуга Канта полягає в тому, що своєю етикою він розвив найглибинніший пласт евангельської моралі — моралі вільного вибору. Адже всі заповіді Христа зводяться до того, що людина наділена часточкою божественної сутності — **творчістю**, що вона повинна діяти, виходячи зі своєї свободи волі, і брати на себе всю відповідальність за наслідки своїх учинків.

Так «на що ж сподівався» все-таки цей дивний кенігсберзький мудрець, який стверджував, що розум є нашою єдиною опорою і водночас вказував на межі розуму?

У передмові до другого видання «Критики чистого розуму» Кант написав багатозначну фразу: «Мені довелося обмежити (aufheben) знання, щоб звільнити місце для віри». Він ужив дієслово «aufheben», яке поєднує в собі суперечливі смисли: *підняти й обмежити, усунути і зберегти*.

Отже, Кант приходять до віри, не принижуючи розум, а підносячи його. Віра є потойбічне буття розуму.

3. Абсолютний ідеалізм Г.-В.-Ф. Гегеля.

Георг Вільгельм Фрідріх Гегель (1770—1831 рр.) був мислителем, в особі якого німецька класична філософія досягла свого вищого рівня. У центрі світорозуміння Гегеля — вчення про Абсолютну Ідею. Абсолютна Ідея існує до матерії і людини. Лише на певному етапі свого розвитку вона **відчужує себе в матерію, породжуючи природу**. Так виникає еволюція природного світу, що, зрештою, приводить до появи мислячого духу. В особі своїх кращих представників мислячий дух людини є **Абсолютний Дух**, головним завданням якого є розуміння Абсолютної Ідеї.

Абсолютний Дух досягає свого тріумфального буття у сфері філософії. Саме тут він може найповніше реалізувати своє над-завдання. Розвиваючись від однієї системи до іншої і, нарешті, дійшовши до системи самого Гегеля, Абсолютний Дух осягає найголовніше й абсолютне в Абсолютній Ідеї — її категоріально-логічну структуру. В результаті Гегель переповнюється пафосом завершення історії філософії. *Вся його діалектична логіка як логіка саморозвитку Абсолютного Духу спрямована в минуле.*

Людина в її неповторно-особистісному бутті означає для Гегеля мало. Кожна особистість — навіть особистість видатного філософа — є лише фрагмент розуміння Абсолютним Духом Абсолютної Ідеї.

Стрижнями гегелівської філософії є:

- 1) *принцип розвитку;*
- 2) *принцип конкретного.*

Спробуємо розкрити внутрішній потенціал цих принципів. Гегель виходив із загального для всіх німецьких класиків посилання: для того, щоб

стати дійсно філософським, Мислення повинно стати тотожним Буттю, тобто відобразити його в усій повноті думки.

Але людина, яка намагається осмислити світ, постійно забуває головну трудність: думка за своєю природою фіксована, а життя плинне. Свідомість, прагнучи утримати й осмислити дійсність, змушена працювати в режимі «стоп-кадру», тобто зупиняти і виражати в словах послідовні стани того нестримного потоку, що є реальністю.

Спробою наздогнати цю плинність світу і є **діалектика**. Вона являє собою такий рух думки, що з'єднує, переплавляє суперечності, розділені і розведені розумом на різні полюси, показуючи, як у реальності вони безперервно взаємопереходять одна в одну й існують одна в одній.

Головне полягає в тому, що треба раз і назавжди покінчити з догматично наївним уявленням про істину як про якусь остаточну відповідь, яку ми можемо одержати в процесі дослідження. «Істина не є викарбувана і покладена до кишені монета. Вона — процес...» — пише Гегель. Істина — не кінцевий пункт шляху, а сам шлях, узятий в цілому. В знаменитій «Феноменології духу» Гегель наводить образну аналогію: снігова куля є не що інше як спресований шлях, який ця куля намотує на себе. Так і людина. І не тільки щодо її біографічного життєвого шляху — вона несе в собі і шлях *усього людства* і всю еволюцію, пройдену Абсолютним Духом.

Людина потрібна Богові для самосвідомості, людська свідомість — це дзеркало, в якому Божественний Дух бачить свій власний зміст, що був у ньому у згорнутому вигляді і до *початку світу*, але тільки тепер повністю себе розгорнув. Ми можемо уявити собі Абсолютну Ідею до початку творення (або, висловлюючись гегелівською мовою, до свого відчуження в природу), ніби якийсь фільм, що записаний на плівку, яка згорнута на катушку. Тоді історія світу буде подібна перегляду цього фільму (перемотуванню плівки), хоча весь зміст стрічки «невидимо» вже містився в ній. Завдяки цьому прикладу стає зрозумілим, чому смисл світового процесу — в самому пройденому шляху, а не в тому чи іншому кінцевому пункті призначення, так само, як і смисл фільму — не в останньому кадрі, а у всій кінострічці.

З цих міркувань витікає знаменитий *закон* Гегеля: ***людина у своєму індивідуальному духовному розвитку відтворює в стиснутому вигляді загальний духовний розвиток людства.***

І тут його система дивним і фатальним чином суперечить методу. Вона претендує вмістити в себе істину. Але це можна зробити лише «*закарбувавши істину*», що все менше стає схожою на процес і шлях.